

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER

MÂTÜRÎDÎ KELAM DÜŞÜNCESİNİN KURUCULARI VE MEŞHUR ÂLİMLERİ

İmâm Mâtürîdî'nin, Eş'arî ile beraber Ehl-i Sünnet'in iki temel taşı olarak kabul edilmesine rağmen çok uzun zaman ihmal edilmiş olması, Eş'arî'ye nisbetle daha geç dönemlerde bilinir olması, onun hakkında çok sınırlı çalışmalar yapılması dikkatlerden kaçmamaktadır. Bunun kuvvetle muhtemel en önemli nedenleri eserlerinde kullandığı dil ve üslubun zor ve felsefi oluşu, delillendirme yönteminde Mu'tezile'ye daha yakın bir tavır benimseyerek akli ön plana çıkarması, onun hilafet merkezinden uzak bir yer olan Semerkant'ta yaşamış olması gibi etkenler olarak temellendirilmiştir. Hanefî ilmi çevrelerde ilk dönemlerde onun ön plana çıkarılmamasının en önemli gerekçesi olarak da Ebû Hanîfe'nin otoritesini gölgeleme endişesi olduğu söylenebilir. Öğrencilerinin ve kendisinden sonraki Hanefî alimlerin eserlerinde ondan bahsetmeleri ile öne çıkan İmâm Mâtürîdî'nin görüşleri, Hanefî çevrelerde her zaman büyük öneme haiz olmuştur. Özellikle 15. yy'dan itibaren Osmanlı uleması tarafından zikredildiği ve eserlerinin yazmalarının artırıldığı görülmektedir. Günümüzde de Türkiye başta olmak Mâtürîdilik konusunda akademik çalışmaların arttığı ve hak ettiği mecraya geldiği görülmektedir.

Selamkitap.com

kitâbî

9 786258 085709

kitâbî

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER

MÂTÜRÎDÎ KELAM DÜŞÜNCESİNİN KURUCULARI VE MEŞHUR ÂLİMLERİ

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER

MÂTÜRÎDÎ KELAM DÜŞÜNCESİNİN KURUCULARI VE MEŞHUR ÂLİMLERİ

EDİTÖR
Doç. Dr. Özden KANTER

kitâbî

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER

Mâtürîdî Kalam Düşüncesinin Kurucuları
ve Meşhur Âlimleri

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER
Mâtürîdî Kelam Düşüncesinin Kurucuları
ve Meşhur Âlimleri

Proje Yürütücüsü
Doç Dr. Özden KANTER
Doç. Dr. Ömer DİNÇ

Editör
Doç. Dr. Özden KANTER

Sayfa ve Kapak Düzeni
A. Azzam ÖZEL

ISBN
978-625-8085-70-9

Baskı- Cilt
Step Ajans
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11 Bağcılar / İstanbul
Tel. 0212 446 88 46 Fax. 0212 446 88 24
Matbaa Sertifika No: 45522

ARALIK - 2023
1. BASKI

kitâbî

Ziya Gökalp Mahallesi, Abdullah Paşa Caddesi, No:28
Başakşehir/İstanbul
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
WhatsApp Hattı: 0212 909 80 86 Web: www.bekakitap.com
Eposta: bekayay@hotmail.com
Yayıncılık Sertifika No: 50128
kitâbî Beka Araştırma Danışmanlık Reklamcılık Eğitim
Yayıncılık ve Tic. Ltd. Şirketi'nin tescilli markasıdır.

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER

Mâtürîdî Kelam Düşüncesinin Kurucuları
ve Meşhur Âlimleri

kitâbî

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
MÂTÜRÎDÎ (944)	11
HAKÎM es-SEMERKANDÎ (953)	15
RÛSTÜFAĞNÎ (956)	19
EBÛ BEKİR el-İYÂZÎ (971)	23
EBU'L-LEYS es-SEMERKANDÎ (983)	28
ZENDEVİSTÎ (992)	34
EBÛ SELEME es-SEMERKANDÎ (X. Yüzyılın İkinci Yarısı)	38
İBN YAHYÂ el-BEŞÂĞÂRÎ (ö- 10. yy)	42
MUHAMMED b. FADL el-BELHÎ er-REVVÂS (1025)	47
EBÛ ZEYD ed-DEBÛSÎ (1040)	52
EBU'L-YUSR MUHAMMED B. ABDULKERÎM el-PEZDEVÎ (1100)	55
EBÛ'L-MUÎN en-NESEFÎ (1115)	60
EBÛ İSHÂK es-SAFFÂR (1139)	65
MAHMUD B. ZEYD EL-LÂMÎŞÎ (1139-1140)	70
ÖMER en-NESEFÎ (1142)	75
ALÂEDDÎN es-SEMERKANDÎ (1145)	80
ALÂÜDDÎN el-ÜSMENDÎ (1157 [?])	85
ALÎ B. OSMAN el-ÛŞÎ (1179)	90
NÛRUDDÎN es-SÂBÛNÎ (1184)	95
CEMÂLÜDDÎN AHMED B. MUHAMMED el-GAZNEVÎ (1197)	100
ATÂ B. ALÎ el-CÛZCÂNÎ (11-12. yy)	105
EBÛ ŞEKÛR es-SÂLİMÎ (Ö- XII. ASRIN İLK ÇEYREĞİ)	110
MAHMÛD B. AHMED el-HASÎRÎ (1238)	116
MENKÛBERS B. YALINKILIÇ (1254)	120
HABBÂZÎ (1292)	125
UBEYDULLAH B. MUHAMMED es-SEMERKANDÎ (1301)	130
EBÛ'L-BEREKÂT en-NESEFÎ (1310)	135
HÛSÂMÜDDÎN es-SİĞNÂKÎ (1314)	140
ŞEMSEDDÎN es-SEMERKANDÎ (1322)	144
SADRÛŞŞERÎA (1346)	148

NECMEDDİN TARSUSİ (1357).....	153
MOLLA FENÂRÎ (1431).....	157
KEMÂLEDDİN İBNÜ'L-HÜMÂM es-SİVÂSÎ (1457)	161
HIZIR BEY (1459).....	166
HAYÂLÎ (1470)	170
ALÎ KUŞÇU (1474)	175
HOCAZÂDE MUSLİHUDDİN MUSTAFA EFENDİ (1488).....	181
MOLLA LÜTFİ (1494).....	186
KESTELÎ (1496).....	191
KEMALPAŞAZADE (1534)	196
HÂKİM İSHÂK er-RÛMÎ (1543)	201
BİHİŞTÎ RAMAZAN EFENDİ (1571).....	205
İMAM BİRGİVÎ (1573)	209
MAHMÛD B. SÛLEYMAN KEFEVÎ (1582)	214
ALÎ b. SULTAN el-KÂRÎ (1605)	219
HASAN KÂFÎ AKHÎSÂRÎ (1615)	224
AHMED es-SİRHİNDÎ (1624).....	229
KÂTİB ÇELEBÎ (1657).....	234
ABDÛLHAKÎM B. ŞEMSÜDDİN es-SİYÂLKÛTÎ (1657)	239
ABDÛLBÂKÎ ÂRİF EFENDİ (1713).....	244
DÂVÛD-İ KARSÎ (1756)	249
MÛSTAKİMZÂDE SÛLEYMAN SÂDEDDİN EFENDİ (1788)	254
GELENBEVÎ İSMÂİL EFENDİ (1791).....	259
MUHAMMED MURTAZÂ ez-ZEBÎDÎ (1791)	263
ABDÛLGANÎ b. TÂLİB el-MEYDÂNÎ (1881)	268
SİRRÎ-İ GİRÎDÎ (1895)	273
ÇERKEŞİZÂDE MEHMET TEVFİK EFENDİ (1901).....	278
MANASTIRLI İSMÂİL HAKKI (1912)	283
FİLİBELİ AHMET HİLMÎ (1914)	288
ABDÛLLATİF HARPÛTÎ (1916).....	293
ÖMER FERİT KAM (1944).....	298
İSMÂİL FENNİ ERTUĞRUL (1946)	303
İZMİRLİ İSMÂİL HAKKI (1946).....	308
ORD. PROF. DR. MEHMET ŞERAFETTİN YALTKAYA (1947).....	314
ZÂHİD KEVSERÎ (1952).....	320

ARAPKİRLİ HÜSEYİN AVNİ (1954).....	325
YUSUF ZİYA YÖRÜKÂN (1954).....	331
MEHMET ŞEMSEDDİN GÜNALTAY (1961).....	336
YAŞAR KUTLUAY (1969).....	341
ÖMER NASUHİ BİLMEN (1971).....	345
MUHAMMED b.TAVÎT et-TANCÎ (1974).....	350
BEKİR TOPALOĞLU (2016).....	355

İMAM BİRGİVÎ (1573)

Recep Önal^{43*}

“Bid’at, Şâri tarafından sözlü veya fiili olarak açıkça ya da işaret yoluyla hiçbir şekilde izin verilmeksizin sonradan dinde ihdas edilen fazlalık veya noksanlıktır.”

İmam Birgivi

Hayatı

Osmanlı Devleti’nin 16. yüzyılda yetiştirdiği Hanefî-Mâtürîdî bilginlerden biri olan İmam Birgivi’nin tam künyesi kaynaklarda Takiyüddîn Mehmed b. Pîr Ali b. İskender el-Birgivi er-Rûmî el-Balikesirî şeklinde geçer. Ayrıca hakkında Balikesirî, Birgili, el-Hanefî, Muhyiddîn, Mehmed Çelebi ve Birgivi Mehmed Efendi gibi çeşitli isim ve lakaplar da kullanılmaktadır. Birgivi, 27 Mart 1523’te Balikesir’de doğmuştur. Dedesinin adı İskender Efendi, babasının Pîr Ali Efendi, annesinin ise Meryem Hanım’dır. Birgivi, temel eğitimini Balikesir’de, yüksek tahsilini ise İstanbul’daki Mahmud Paşa Medresesi ve Semâniye gibi medreselerde tamamlamıştır. Ömrünü İstanbul, Edirne, Balikesir ve İzmir gibi şehirlerde müderris ve vaiz olarak geçiren Birgivi, yakalandığı veba hastalığı sebebiyle 21 Eylül 1573’te vefat etmiştir.

Eserleri ve Çalışmalar

Birgivi, farklı ilim dallarında eserler telif etmiş son derece üretken bir âlim olup, kısa ve bereketli olan ömründe altmışa yakın eser telif etmiştir. Birgivi’nin Arap dili ve gramerine dair *İm’ânü’l-enzâr*, *el-Avâmil* ve *İzbârü’l-esrâr* adlı eserleri; fıkha dair *Fetvalar* risalesi Arapça ve fıkıh alanlarında ilmî birikimini göstermesi açısından önemlidir. Bunların dışında tefsirde *Ahsenü’l-kasas*, *ed-Dürri’l-yetîm fi’t-tecvîd*, *Tefsîru sûreti’l-Bakara*; hadiste *Risâle fi usûli’l-hadis*, *Şerhü’l-ehâdisi’l-erbain*; tasavvuf ve ahlâkta *Cilâ’ül-kulüb* ve *Makâmât*; İslam akaidi ve kelâmında ise *er-Risâletü’l-İ’tikâdiyye*, *Şerhü Âmentü* ve *Tuhfetü’l-Müsterşidîn* gibi eserler de telif etmiştir. Kendisine asıl şöhretini kazandıran eserleri ise *Vasiyetnâme* ve *et-Tarikatü’l-Muhammediyye*’dir.

Düşünceleri ve Tartışmalar

Birgivî, hayatının büyük bir kısmını Kanûnî, son zamanlarını da II. Selim döneminde geçirmiştir. Bu dönem, Osmanlı resmî din anlayışı olan Sünnîliğe muhalif çeşitli dinî, tasavvufî, siyasî ve fikrî akımların, bid'at içerikli görüş ve sapmaların ortaya çıktığı, bunun neticesinde toplum içinde birtakım sosyal ayrışmaların yaşandığı bir devreye denk gelir. Böylesi bir ortamda yaşayan Birgivî, içinde bulunduğu topluma karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmiş, dinî ve ahlâkî açıdan yozlaşmaya maruz kaldığını düşündüğü Müslüman toplumu ıslah etmeye çalışmıştır. Bu çerçevede eserlerinde dinin temelini oluşturan iman, ibadet ve ahlâk esasları üzerinde durmuş, bunları Ehl-i Sünnet itikadına uygun düşecek şekilde açıklamıştır. Kur'an'a ve Sünnet'e uymayan inanç ve davranışları bid'at olarak değerlendirmiş, bu konuda Müslümanları bilgilendirip, bid'at ve hurafelerden arındırarak Kur'an ve Sünnet'in Ehl-i Sünnet tarafından yorumlanıp hayata aktarılma biçimine uygun bir toplum tesis etmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla dine, millete ve devlete karşı zararlı gördüğü her anlayışı ilmî çerçeve içinde tenkit etmiştir. Bu yüzden Birgivî'nin eserlerinde en çok üzerinde durduğu konuların başında yaşadığı dönemde özellikle tasavvuf ve tarikat çevrelerinde ortaya çıkan batıl inanç, bid'at ve hurafeler gelmektedir. Bu konuda çok hassas davranan Birgivî, bunlara karşı mücadelede oldukça sert bir tutum sergilemiştir. Ancak toplum içinde gördüğü her türlü yeniliği bid'at olarak değerlendirmemiş aralarında ayırım gözeterek, Kur'an ve Sünnet'e uymayanları ve dine sonradan ilave edilenleri reddetmiş, uygun olanları ise kabul etmiştir. Hatta Hz. Peygamber ve sahabeden sonra ortaya çıkan, halkın işlerini kolaylaştıran, eğitim ve öğretime yardımcı olan ve doğrudan dinle ve inançla ilgisi bulunmayan yenilik ve gelişmeleri gerekli görmüştür. Bu kapsamda bid'atı "*Şâri tarafından sözlü veya fiili olarak açıkça ya da işaret yoluyla hiçbir şekilde izin verilmeksizin sahabeden sonra dinde ortaya çıkarılan fazlalık veya noksanlık*" şeklinde tanımlamıştır. Bid'atın bu şer'î manasıyla hiçbir şekilde örf ve adetleri kapsamayacağını, fakat bazı itikatları ve ibadet şekillerini kapsadığını savunmuştur. Bu anlamda bid'atları örf ve adette olan yenilikler ve dinde olan eksiklikler veya fazlalıklar şeklinde ikiye ayırmış; ilkini bid'at-ı hasene kabul edip, yapılmasını teşvik etmiş; ikincisini ise bid'at-ı seyyie kabul edip, haram ve yasaklar kapsamında değerlendirmiştir.

Birgivî, eserlerinde tasavvuf ve tarikat çevrelerini de sert bir dille eleştirmiştir. Ancak tasavvufun tamamına değil, Ehl-i Sünnet inancına aykırı olan ve içinde birçok bid'at ve hurafe barındıran yozlaşmış biçimine karşı çıkmıştır. Çünkü onun bu yöndeki temel eleştirisi, ilim tahsil etmenin gereksiz görülmesi, nassların bâtinî anlamlarının esas alınması, gerçek ilmin keşf, ilham ve rüya yoluyla elde edilebileceği, haram olan şeylerin muhabbet ve marifette zirveye ulaştığı takdirde tarikat ehline helal kılınması ve bu kimselerin ibadetlerden sorumlu tutulmaması, dinî ritüellerin tegannî, zikir, raks ve devr ile yapılması gibi sözde sûfilerin görüş ve

iddialarına yönelik olmuştur. Birgivî, bu iddiaların ilhad ve dalâlet olduğunu, Kitap ve Sünnet’i inkâr anlamı taşıdığını savunmuştur. Buna mukabil Kur’ân’a, Sünnet’e ve Ehl-i Sünnet esaslarına uygun davranan tasavvuf büyüklerinden saygıyla ve övgüyle bahsetmiştir. Bu bakımdan Birgivî’nin tasavvufu tamamen reddetmediğini, aksine İslam’a uygun olan tasavvufu teşvik ettiğini, bununla birlikte bid’atlara bulaşmış, doğru yoldan ayrılmış ve yozlaşmış tasavvufu reddettiğini söyleyebiliriz.

Diğer taraftan iman-küfür-bid’at sınırının tespitinde de oldukça hassas davranan Birgivî, eserlerinde Allah’ın zâtı ve sıfatları, peygamberlere iman, küfür, şeriat, âhret ahvali, devlet başkanları, fık ve zülüm işleyenlerin durumu vb. çeşitli konular hakkında küfrü gerektiren söz ve davranışların neler olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Bunu yaparken hakkında kesin bir nass bulunmayan, bu nedenle şüpheli olan ve anlaşılması güç olan ihtilaflı konularda Sünnî akideye uymayan birtakım inanç ve tutumları küfür olarak değerlendirmiş, bazı mezhep ve tarikat mensuplarını benimsedikleri görüşleri ve sergiledikleri davranışları sebebiyle tekfir etmiştir. Birgivî’nin tekfir konusunda katı ve sert bir yol izlemesi, onun inanç ve bid’atlarla ilgili konularda çok hassas davrandığını, yersiz tekfirden bulunduğunu göstermektedir. Onun küfür olarak nitelendirdiği inanç ve davranışlara yönelik aşırıya varan görüşlerinin Sünnîliğin temel prensibi olan “*Ehl-i Kible tekfir edilemez*” ilkesiyle telif edilmesi oldukça güç görünmektedir. Çünkü genelde Ehl-i Sünnet’in çoğunluğu bu prensip gereğince küfrü açık olan kişi ve mezhepleri tekfir etmiş, küfrü açık olmayanları ise küfre nisbet etmemiş, Sünnî akideye uygun olmayan inançları benimseyenleri de “*Ehl-i Bid’at*” şeklinde nitelendirerek Ehl-i Kibleden kabul etmiştir.

Bu açıdan bakıldığında Birgivî’nin bid’at ve hurafeler ile tasavvuf ve tarikatlara karşı oldukça sert ve müsamahasız bir tutum sergilediği, bu hususta Selefi-Hanbelî anlayışına büyük ölçüde benzediği anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu benzerlik, Birgivî’nin Eş’arî-Mâtürîdî geleneğinden bazı konularda farklı düşündüğünü ve Selefi çizgiye yakınlığını gösterse de Selefilere etkilendiği anlamına gelmez. Çünkü Selefilere bid’atlara ve tasavvufa karşı olan eleştirilerin bir benzeri, kendilerinden çok daha önce müteahhir Hanefî fakihler tarafından da yöneltilmiştir. Birgivî de birçok itikadî konuda bu fakihleri takip etmiş, meseleleri kelâmî bir perspektiften daha ziyade Hanefî fıkî perspektifinden ele almış, Hanefîlerin fetva kitaplarından bol miktarda nakillerde bulunarak açıklamaya çalışmıştır. Bu yüzden onun itikada dair görüşlerinde Selefilere değil Hanefî fukahânın verdikleri sert ve yersiz fetvaların etkili olduğunu söylemek daha makul görünmektedir. Çünkü müteahhir fukaha, tekfir meselesinde ilk devir âlimlerinin yaklaşımına oranla daha sert bir tutum sergilemişler, birçok şahsı ve topluluğu ayet ve hadislerle temellendirmeden yersiz tekfir etmiştir.

Öte yandan Birgivî’nin dinî görüşleri de dikkate alındığında, temel görüşlerini Hanefî-Mâtürîdî mezhebinin fikrî temelleri üzerine inşa ettiği anlaşılmaktadır.

Birgivî'nin *et-Tarikatül-Muhammediyye* ve *Vasiyetnâme* gibi eserleri incelendiğinde bu durum açıkça görülmektedir. Bu eserlerinde mezhepler arasında tartışmalı olan birçok itikadî meselede Ehl-i Bid'ata karşı genelde Ehl-i Sünnet, özelde Hanefî-Mâtürîdî itikadını savunmuştur. Bu çerçevede Ehl-i Bid'at'ı "*Kur'an'a ve Sünnet'e aykırı olan, dinde fazlalık ve eksiltme anlamına gelen batıl inançları benimseyenler*" şeklinde tarif ederek Hâriciyye, Cebriyye, Kaderiyye, Mu'tezile, Mürcie, Râfıza, Müşebbihe ve Mücessime'yi bu kapsamda değerlendirmiştir. Ehl-i Sünnet'i ise "*Kur'an ve Sünnet'e uygun görüşleri benimseyen, sababe ve tâbiinin yolunu takip edenler*" diye tanımlamıştır. Mezhepler ve temsilcileri hakkında bilgi verirken birçok âlimin ve kitaplarının isimlerini zikretmiş, fakat Selefî âlimlerin hiçbirinden bahsetmemiştir. Kaldı ki Birgivî ile Seleflerin görüşleri karşılaştırıldığında birçok görüş farklılığı da bulunmaktadır. Bunun dışında Birgivî, dinin temel kaynakları ve istifade edilen ilimler bakımından da Seleflerde farklı bir metod benimsemiş, eserlerini telif ederken sadece Kur'an, Sünnet ve Selefin kavliyle yetinmemiş, sonraki âlimler tarafından yazılmış pek çok kaynaktan istifade etmiştir.

Diğer taraftan Selefiyye, Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye mezhepleri arasında ihtilafı olan imanın tanımı, iman-amel ve iman-İslâm ilişkisi, imanda artma, eksilme ve istisnâ, teklîf-i mâ lâ yutâk; hikmet-illet ilişkisi, ilahî sıfat ve fiiler; hüsün-kubuh, fetret ehli, istitâat, cüzî irade, hayır-şer, kaza, kader, rızık, ecel vb. birçok konuyu da Mâtürîdî bakış açısıyla ele almıştır. Kaldı ki Birgivî'nin bu konulara dair açıklamalarının Hanefî-Mâtürîdî kaynaklarında geçen esaslar ve yaklaşımlarla birebir örtüştüğü de görülmektedir. Bu bakımdan Birgivî'nin bilgi ve inanç dünyasının şekillenmesinde etkili manevî hocalarının başında Hanefî-Mâtürîdî geleneği içinde yetişmiş olan âlimlerin geldiğini söyleyebiliriz. Bu yüzden Birgivî'nin yaşadığı dönemde genelde Hanefî-Mâtürîdî ekolünün önemli bir temsilcisi olduğunu, temel görüşlerini bu ekolün fikrî temelleri üzerine inşa ettiğini ve ömrü boyunca bu geleneğin sadık bir takipçisi olduğunu ifade edebiliriz.

Birgivî'nin eserlerinde ele aldığı konuları sistematik tarzda kısa, özlü ve veciz ifadelerle açıklayabilmedeki mahareti, birçok âlimin dikkatini de çekmiş ve eserleri üzerinde şerhler, hâşiyeler ve muhtasarlar yapılmasında ve çeşitli medreselerde yıllarca okutulmasında önemli rol oynamıştır. Bu üstün başarısı, gayreti ve çalışmaları sayesinde kendi adına "*Birgivî Okulu*"nu kurabilmeyi de başarmıştır. Bu okul vesilesiyle ismi ve görüşleri, kendi döneminden itibaren kısa zamanda Osmanlı Devleti'nin her tarafında tanınma imkânı bulmuş, bu gayret ve çalışmaları neticesinde İslam âleminde haklı bir şöhrete kavuşmuştur. Bu bakımdan Birgivî, Osmanlı medrese geleneği ile sosyo-kültürel hayatın şekillenmesinde önemli ölçüde etkili olmuş, fikirleriyle kültür tarihimize kayda değer katkılarda bulunmuş değerli bir ilim adamıdır.

Mâtürîdî Geleneğe Katkıları

Yaşadığı dönemin Hanefî-Mâtürîdî geleneğinin önemli bir temsilcisi olan Birgivî, Osmanlı Devleti'nin resmî din anlayışı olarak benimsediği Ehl-i Sünnet'e karşı muhalif, dinî, itikadî, felsefî, tasavvufî, siyasî ve fikrî akımların, bid'at içerikli görüş ve sapmaların ortaya çıktığı bir dönemde yetişmiştir. Yaşadığı çağın sıkıntlarına duyarsız kalmayan Birgivî, içinde bulunduğu toplumun inanç ve değerlerine karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmiş, dinî ve ahlakî açıdan yozlaşmaya maruz kaldığını düşündüğü toplumu ıslah etmeye çalışmıştır. Birgivî, inanç konularını açıklarken, mezhepler arasındaki görüş ayrılıklarını karşılaştırmalı olarak incelemiş, Hanefî-Mâtürîdî'nin görüşlerini savunmuş, bu görüşlerin doğruluğunu farklı delillerle ispatlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda eserlerini özellikle Türkçe ve Arapça olarak kısa, açık ve özgün ifadelerle özetleyip, istifadeye sunan Birgivî, bu yönüyle hem Türk toplumu hem de diğer İslam toplumları arasında Hanefî-Mâtürîdî akidesinin yayılmasında oneli katkı sağlamıştır. Bununla birlikte Birgivî'nin itikadî konulara Hanefî fıkıhî perspektifinden yaklaşması, meseleleri kendinden önceki Hanefî literatüründen özellikle fetva kitaplarından bol miktarda nakillerde bulunarak açıklaması, bu anlamda bilhassa bid'at ve hurafelere karşı sert bir tutum sergilemesi, Hanefî-Mâtürîdî geleneğinin selefi bir çizgeye yaklaşmasına neden olmuştur. Ancak bu durum, Birgivî'nin seleflerden etkilendiğini göstermez. Çünkü Birgivî'nin eserleri incelendiğinde, küfrü gerektiren lafızlar ve davranışlar konusunda Selefleri değil, müteahhir Hanefî fukahayı takip ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Birgivî, fıkıh ilminin de ilgi alanına giren bu tür itikadî meselelere kalamî bir perspektiften daha ziyade Hanefî fıkıhî perspektifinden yani fakih kimliğiyle yaklaşmış, meseleleri açıklarken daha çok müteahhir Hanefî fıkıh ve fetva kitaplarından istifade etmiştir. Bu bakımdan Birgivî'nin tekfîre sıkça başvurmasında seleflerin görüşleri değil Hanefî müteahhir fukahanın verdikleri sert ve yersiz fetvaların etkili olduğunu söylemek daha makul görünmektedir.

Kaynakça

- Ahmet Turan Arslan, İmam Birgivî: Hayatı Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri, İstanbul 1992.
- İmam Birgivî, et-Tarîkatü'l-Muhammediyye, Dımeşk 2011.
- İmam Birgivî, Vasiyetnâme, İstanbul 1964.
- Huriye Martı, Birgivî Mehmet Efendi, Ankara 2011.
- Recep Önal, İmam Birgivî'de Bilgi ve İnanç Paradigması, Bursa 2019.